

ВІДГУК

офіційного опонента доктора психологічних наук, професора Хохліної Олени Петрівни на дисертацію Чобанян Анни Варужанівни «Психологічний супровід дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня», представленої на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія

Дисертаційне дослідження Чобанян А.В. присвячене проблемі психологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня. Її розв'язання здійснюється в аспекті загальної проблеми сприяння адаптації дитини з порушеннями розвитку до нових умов функціонування. У дисертації психологічний супровід має на меті соціальний вид адаптації і спрямовується на формування у дітей соціальної готовності до школи як нової соціальної ситуації розвитку.

У роботі обгрунтовується актуальність проведеного дослідження з огляду на відсутність системних праць з проблеми психологічного супроводу дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня, і саме дошкільників; відмічається, що наявність досліджень окремих питань проблеми, виконаних на різному методологічному підґрунті, не дозволяє їх використати для розробки єдиної технології супроводу дітей у визначеному напрямі.

Дисертаційна робота Чобанян А.В. носить теоретико-емпіричний характер. Вона має логічно вибудований зміст, у якому, відповідно до логіки розгортання дослідження за визначеними метою, завданнями, об'єктом, предметом, розкривається суть проблеми, її основних питань та ключових понять; наводяться методики та результати дослідження на констатувальному та формувальному етапах дослідження.

Відмітною для роботи є обрана дисертантом теоретико-методологічна основа проведеного дослідження, яку складають теорії, концепції, принципи, підходи, теоретичні положення, важливі для розуміння проблеми та шляхів її розв'язання. Зазначимо, що Чобанян А.В. широко використовує теоретичний

метод моделювання досліджуваних явищ. Так, нею розроблено та обгрунтовано модель психологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня, структурну та експериментальну моделі соціальної готовності до навчання в школі, структурну та експериментальну моделі розвитку компетентності батьків дітей зазначеної категорії.

Слід відмітити й значний методичний апарат емпіричного дослідження, використання дисертантом адекватних методів математичної обробки емпіричних даних, солідну експериментальну базу дослідження. Помітними виявилися й наведені у роботі дані про апробацію результатів дослідження та їх впровадження в практику, їх висвітлення в публікаціях різного характеру – монографії, статтях, публікаціях апробаційного характеру. Особливо хочеться відзначити представлені у дисертації позиції наукової новизни здобутих результатів дослідження з ретельно виписаним їх змістовим наповненням.

У першому розділі дисертації «Теоретичні засади дослідження проблеми психологічного супроводу дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня» представлено результати проведеного теоретичного аналізу джерел з найважливіших питань проблеми – питання про особливості психосоціального розвитку дітей досліджуваної категорії, суть соціальної готовності дітей до навчання в школі як мети психолого-педагогічних впливів та відповідного меті психологічного супроводу роботи.

Здійснюючи аналіз наукових праць щодо особливостей розвитку дошкільників з порушеннями інтелекту помірного ступеня, показується низький рівень сформованості у них основних психічних функцій, діяльності, поведінки, що вказує на необхідність спеціальної психолого-педагогічної роботи з метою підготовки таких дітей до шкільного навчання. При цьому доводиться можливість таких впливів переважно з опорою на неусвідомлені механізми

засвоєння досвіду на основі наслідування та за умови участі у цьому процесі дорослих – фахівців та батьків дітей.

Визначаючи серед пріоритетних напрямків роботи з дошкільниками, що мають вади інтелекту помірного ступеня, формування готовності до школи, в ній дисертантом робиться акцент на її соціальній складовій – соціальній готовності, яка зводиться по суті до комунікативних компетентностей. Дійсно, формування соціальних навичок (soft-skills) на сучасному етапі освіти підростаючого покоління на всіх етапах онтогенезу є її дуже важливим ефектом, але не достатнім, особливо щодо дітей з вадами інтелекту у плані засвоєння соціального досвіду. Поза достатньою увагою у дослідженні залишилися інші складові їх культурного зростання (за Л.С.Виготським) - формування довільних форм активності (психічної, діяльності, спілкування), позитивного ставлення до школи та ін.

У першому розділі, таким чином, в результаті теоретичного аналізу проблеми, визначається суть соціальної готовності до навчання та її складових; обґрунтовується розроблена модель психологічного супроводу дітей з формування соціальної готовності до навчання. Позитивне враження справляє те, що дисертант воліє до ретельного розгляду суті кожного ключового поняття, яке вводиться в дисертацію, починаючи з його тлумачення у словниках, і завершуючи виведенням його змісту, виходячи з узагальнення наукових джерел. Таким чином у дисертації розглядаються поняття компетентності, спроможності (здатності), умови, супроводу, тренінгу та багато інших.

Другий розділ дисертації «Дослідження стану сформованості соціальної готовності до навчання в дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня» представляють матеріали констатувального етапу дослідження – його методику та результати. В них подано дані вивчення соціальної готовності до навчання в школі дітей з порушеннями інтелектуального розвитку – сформованості комунікативної та соціальної компетентності відповідно до визначених критеріїв, показників та

батьківської компетентності. Важливо зазначити, що для виявлення особливостей соціальної готовності дітей з порушеннями інтелекту помірного ступеня дисертанткою використовувався порівняльний принцип – дані порівнювались з даними вивчення готовності дітей з легким ступенем розумової відсталості.

У третьому розділі «Експериментальна апробація програми психологічного супроводу з формування соціальної готовності до навчання дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня» наведено методiku формувального етапу дослідження, представленої Програмою психолого-педагогічного впливу, та результати її апробації.

В цілому рецензована дисертаційна робота Чобанян А.В. заслуговує на позитивну оцінку, зважаючи на її завершеність, цілісність, логічність викладу матеріалів дослідження, солідний методичний інструментарій, масив отриманих емпіричних даних та спосіб їх обробки й узагальнення у вигляді сформульованих висновків, що відображають здобуті результати та відповідають поставленим завданням.

Однак, незважаючи на загальну позитивну оцінку рецензованої дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження.

1. Дослідження проводилося в контексті розв'язання проблеми формування соціальної готовності дітей до навчання в школі як умови підвищення ефективності їх соціальної адаптації. Соціальна адаптація в науці розглядається як пристосування до соціуму, нових соціальних умов функціонування дитини – до школи та її вимог як освітнього закладу, до зовнішніх атрибутів позиції школяра, до навчання, до педагогів, до правил поведінки, до колективу.

На наш погляд, у дисертації звужується трактування соціальної готовності до особистісного утворення, що виявляється лише в налаштованості та спроможності дитини встановлювати й підтримувати контакти з іншими членами навчального колективу, що по суті є змістом лише соціально-

психологічного виду адаптації особи. Недостатньо виправданим таке трактування є і в контексті переважаючої зорієнтованості дитини молодшого шкільного віку на дорослого (а саме педагога), а не на колектив однолітків.

2. У дисертації, на нашу думку, недостатньо чітко диференціюється змістове наповнення складових соціальної готовності дітей до школи - соціальної та комунікативної компетентності та особливо тих критеріїв і показників, за якими здійснюється їх вивчення та формування, виявляється певна фрагментарність їх відображення в методичному апараті дослідження, і, відповідно, в отриманих емпіричних даних.

3. Зважаючи на визначену у дослідженні мету формування соціальної готовності дітей до школи, психологічний супровід передбачає психолого-педагогічну корекцію як його складову за функцією та видом діяльності (Основи практичної психології / В.Панок, Т.Титаренко та ін. – К.: Либідь, 2001. – С. 256, 339). Однак, представлена у дисертації модель психологічного супроводу та опис розробленої на її основі Програми роботи не містить змістового компонента, не містить опису того змістового матеріалу, на якому здійснювався формувальний вплив на дитину; у моделі та описі Програми представлено лише загально визначені організаційний та методичний компоненти корекційної роботи, її принципи та етапи, заходи, без конкретизації щодо визначеної мети та специфічних закономірностей розвитку дітей досліджуваної категорії.

4. У дисертаційній роботі використано порівняльний принцип дослідження. Однак, бажано було б пояснити, чому на теоретичному етапі, в процесі аналізу наукових джерел з проблеми, здійснювалось порівняння даних щодо дошкільників з порушеннями інтелекту помірного ступеня та дошкільників з типовим розвитком, тоді як на емпіричному етапі порівнянню підлягали дані дітей з порушеннями інтелекту різного ступеня – легкого та помірного.

5. Змістове наповнення дисертаційної роботи було б посилено за умови відображення в основному тексті матеріалів, представлених у Додатках.

6. Дисертаційна робота не позбавлена деяких редакційних, граматичних оприлюднень, недоліків у способі подачі матеріалу.

Однак, висловлені зауваження не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи Чобанян А.В.

Загальний висновок: Дисертаційне дослідження Чобанян А.В. є завершеною, цілісною, самостійною науковою працею, що має виразну наукову новизну та практичне значення; є внеском у теорію та практику спеціальної психології та педагогіки щодо розв'язання проблеми психологічного супроводу дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня у плані формування у них соціальної готовності до школи. Автореферат відображає основний зміст дисертації. Результати дослідження пройшли солідну апробацію, впровадження та знайшли відображення у значній кількості публікацій.

Дисертаційна робота «Психологічний супровід дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня», відповідає вимогам п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами), а її автор – Чобанян Анна Варужанівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук,
професор, професор кафедри авіаційної психології
факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету

О.П. Хохліна

засвідчую
Вчений секретар
Національного авіаційного університету